

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2018, 7 (4): 2454/2473

**Sünnet Perspektifinden “Seküler Dindarlık” Üzerine Bazı
Düşünceler**

Thoughts on the “secular piety” from the Sunna Perspective

Şemsettin KIRIŞ

**Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniv., İlahiyat Fak. TİB., Hadis Ana bilim Dalı
Asst.Prof., Kastamonu Universit, Theology Faculty, Programme In Basic
Islamic Studies**

e-mail: skiris@kastamonu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-1226-9811

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 03.08.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 01.11.2018
Yayın Tarihi / Published : 01.11.2018
Yayın Sezonu : Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season : October-November-December
Cilt / Volume: 7 Sayı – Issue: 4 Sayfa / Pages: 2454-2473

Atıf/Cite as: KIRIŞ, Ş . (2018). Sünnet Perspektifinden “Seküler Dindarlık” Üzerine Bazı Düşünceler. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (4), 2454-2473. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/39481/450787>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Sünnet Perspektifinden “Seküler Dindarlık” Üzerine Bazı Düşünceler

Öz

Görünen dindarlık, gerçek dindarlık ikilemi modern çağın bir sorunudur. Dindarlık ile ilgili içsel çelişkiler yaşayanlar, içinde buldukları durumu açıklayacak meşruiyet kodları aramaktadır. Çelişkilerden uzak, özgün dindarlık arayışı insanın doğasında bulunmaktadır. Din kuralları ile günlük pratiklerin birbirini tutmaması seküler dindarlığı doğurmuştur. Dini kurallara hiç uymadan da dindar olunabileceği yönelimi sahici midir? Dinin teorik yanı üzerinde tartışmak özgün dindarlık üretiyor mu? Bu makalenin amacı seküler dindarlığı, bu soruların cevaplarını da düşünerek yeniden ele almak ve sorgulamaktır. İdeal dindarlık, Hz. Peygamber’in sünneti ile pratiğe dönüşmüştür. Seküler dindarlığın da bu pratik esas alınarak sorgulanması ve tahlil edilmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber’in sünnetine dayanan dindarlık, kişinin iç bütünlük ve tutarlılık içinde olmasını gerektirmektedir. Sünnet kişiyi, aile akraba ve komşularından koparmadan hukuk ve ahlaka uygun zevkli bir hayat vaat etmektedir. Dinin normatif yanı dikkate alınmadan sunulan değerler eğitimi tutarlı ve özgün dindarlık üretmemektedir. Dindarlık bir zevk haline dönüşmez ise modern dünyanın sunduğu zevkler karşısında tutunamaz.

Anahtar kelimeler: Sünnet, Modernleşme, Seküler Dindarlık, Normatif Dindarlık, Özgün Dindarlık

Thoughts on the “secular piety” from the Sunna Perspective

Abstract

Apparent and real piety dilemma is a problem in the modern age. Those who have internal contradictions about religiosity are looking for legitimacy codes that explain the situation they are in. Far from contradictions, the search for original piety is found in the nature of man. The fact that religious rules and daily practices are not intertwined has led to secular religiosity. The tendency to be religious without obeying the rules is real. Does discussing the theoretical side of religion produce original piety? The purpose of this article is to reconsider and question the secular piety considering the answers to these questions. Ideal piety became a practice with the Sunnah of the Prophet. The values education offered without considering the normative aspect of religion are consistent and do not produce original religiousness. If religiosity does not become a pleasure, it cannot hold up against the pleasures of the modern world.

Keywords: Sunna, Modernization, Secular Piety, Normative Piety, Original Piety

Giriş

Dindarlığın doğası bu çağda ontolojik bir sorunla karşılaşmıştır. Bu ontolojik sorun, özgün ve reel dindarlığın modern çağda mümkün olup olmadığı sorusunu meydana getiren düşünce zeminine dayanmaktadır. Dindarlık "kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibariyle belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır (Günay, 1998: 22). Dindarlık zerk edilecek bir araç mı, yoksa zevk alınacak bir amaç mıdır? Kendimiz için "düşünemediğimiz" bir dindarlığı çocuklarımız için tasavvur edebilir miyiz? Dinin postmodern dünyada genel manada belirleyiciliği azalmaktadır (Özbolet, 2017: 278). Modern toplumlarda dinin gündelik hayattan kaldırılma gayretinde olduğunu ifade etmek mümkündür (Koroğlu, 2012: 87). Modernleşme süreci dindarlığın fenomenolojik değil de ontolojik ele alınması zarureti doğurmuştur. Çünkü görünen dindarlık, gerçek dindarlık ikilemi modern çağın bir sorunudur. Reel dindarlık ile kişiliğin ayrılmaz bir özelliği haline gelen, içten gelen, zevk alınan, alınan zevkin dışı yansıdığı dindarlığı kastediyoruz. İkimizdeki dindarlık ile bizden yansıyan dindarlık her zaman birbirinin aynı olmaz. Genel olarak inanan, ibadet eden, dini etkinliklere katılan kişiler dindar sayılmaktadır (Onay, 2001: 440). Reel dindarlık, içimizdeki dindarlıktır. Yunus Emre şu şiirinde bize, reel dindarlığın değişken oluşunu anlatır:

Hak bir gönül verdi bana

Ha demeden hayrân olur

Bir dem gelir şâdân olur

Bir dem gelir giryân olur

...

Bir dem döner Cebrail'e

Rahmet saçar her mahfile

Bir dem gelir gümrâh olur

Miskin Yunus hayrân olur

Son dörtlükte iç dünyamızda gerçekleşen bir melekleşme haline işaret edilmiştir. Allah sevgisi ve vecd ile istiğrak haline gelen gönlümüz adeta Cebrail (a.s.)'a dönmektedir. Ama öyle zaman da gelir ki melekî duygu ve hallerin uzağında günahkâr ve şaşkın bir duruma düşebiliriz. Günahın da insanda bıraktığı bir ıstırap vardır. Melekleşmenin mutluluğu ile günaha düşmenin mutsuzluğu hayatta iç içedir.

Yunus'un şu iki mısraını da "iç dünyamızdaki çelişkiler" noktasından anlamamıza mani bir durum bulunmamaktadır:

Süleyman kuş dilin bilir dediler

Süleyman var Süleyman'dan içeri

Modernleşme süreci günümüzde yaşayan Süleyman'ların içinde yeni Süleyman'ların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Görünen Süleyman, dindar ve dini bütün bir yaşantı içindedir. Oysa Süleyman'ın iç dünyasında bambaşka kişilik ve kimlikler kendine alan bulabilmektedir. İç dünyasından geçirdiği zevklerle uyuşmayan dini tezahürler bir yanda durmaktadır. Öbür yanda da toplum kendisini "dindar" olarak kodladığı için bu koda uygun davranış sergileme zarureti dayanan zevk alınmayan ve iç dünyanın her yönüyle katılmadığı bir dindarlık yer almaktadır. Modern Müslümanın düştüğü bu paradoksal sonuç reel dindarlığın niteliği üzerinde düşünmeye bizi zorlamaktadır.

Dindarlık, dinseliliğin öznel dünyasında kullanılan bir kavramdır (Subaşı, 2002: 19). Aynı zamanda bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır (Taş, 2009:293). Bir eylem olarak dindarlaşma hayatının belirli bir döneminde karar vermeyi, tercih yapmayı gerektirir. 'Sürdürülebilir dindarlık' öncelikle bir tercihin yaşatılmasına bağlıdır. Dindarlaşmanın kişi ile Allah arasında olan bir yanının bulunmasına karşılık 'dindarlaşma tercihi', dindarlığın toplumda sosyal kabulünü ve statü talebini ifade eder (Kırış, 2017: 17).

Modernleşmenin baskısı ebeveynlerde şu algıyı oluşturduğu inkâr edemeyiz: "Dindarlığı çocuğum için nasıl zevk haline getirebilirim? Zira dindarlık çerçevesinin içinde olmayan ve yeni kuşaklar için sanal yanı bulunan ama sınırsız zevk sunduğu iddiasında bir modern yaşam biçimi ile karşı karşıyayım". Dindar nesil kaygısı aslında reel bir kaygı idi. Çünkü ebeveynlerin büyük kısmı, iç dünyalarında sahici dindarlığı hissedemez hale gelmişti. Ebeveynlerin bu algısının reel dindarlığın artık imkânsızlaştığı baskısı altında gelişen bir düşünceye dayandığını da görmek gerekir. Dindar nesil kaygısı taşıyan her anne ve baba çocuğu için bir dindarlaşma senaryosu kurgulama mecburiyetini de beraberinde getirdi. "Çocuğum hangi aşamalardan geçse de, sonunda dindarlıkta karar kılsa" düşüncesi, bu kaygıya sahip her yetişkini meşgul etti.

Modern yaşam biçiminin dindarlık kaygılarıyla sürdürülebilirliği, dindarlığın modern yaşam biçimleriyle sürdürülebilirliği paradoksal olgusu, modernleşmeye uygun dindarlık biçimlerini doğurmuştur. Dindarlık ile ilgili yapılan çalışmalarda son yıllarda artış görülmektedir. Bununla birlikte dindarlık tipolojileri değişmemiştir. Üç tip dindarlık biçimi vardır. Kişinin helal- haram ile ilgili tutumları dindarlığın biçimini doğrudan etkilemektedir. Geleneksel ilmihalci dindarlıkta dindeki emir ve yasaklara uymanın inancın yanında ibadetleri yerine getirmenin önem taşıdığını görmekteyiz (Taş, 2009: 299). Normatif/ilmihalci/ geleneksel dindarlık dinin gereklerinin günlük hayatta ve pratikte yerine getirilmesini önemseyen ve ağırlık veren dindarlıktır. Normatif dindarlık, dinin itikâdî, amelî ve ahlakî öğretilerine dayanan(Çoştı, 2009: 125) , uygulamanın esas alındığı bir dindarlıktır. Dindarlık bir fıkı gerektirir. Fıkıh, dindarlığın bilişsel temelini hazırlar. Bu fıkıh insanın günlük hayatını düzenler, ibadetleri programa

koyar, helal ve haramları belirler. İlmihal kişinin dünya ve ahiretini kurtaracak bilginin adıdır. Helal rızık kazandıracak meslek öğrenmek de ilmihal dindarlığının gereğidir. Çünkü helal rızık dünyada hayatın devamı için zorunludur. Aldığımız gıdalar dünya hayatımızı mamur eder, bu gıdaların helalliği de ahiret hayatımızı mamur eder.

Dinin gereklerinin yerine getirilme kaygısı taşımayan dindarlık biçimi seküler dindarlıktır. Modernleşmeye uygun dindarlık biçimi de budur. Secular sözcüğü İngilizce kanalıyla Latince’den “soeculum” sözcüğünden gelmiştir. Seküler kavramı tarihin belirli bir döneminde, “yaşanılan zamana uygun olan” anlamındadır. Soeculum, ilahi zamana değil, dünyevi zaman uygun anlamını taşır (Altıntaş, 2005: 41). Yaşanılan zamanın normları ile ilahi normların çelişmesi durumunda yaşanılan zamanın normlarının kabul edilerek geliştirilen dindarlık biçimi seküler dindarlık olarak nitelenebilir. Bu iki dindarlık biçiminin birbiriyle dikotomik(zıtkutupsal) ilişkisi söz konusudur. Tanrısal normların uygulanması ya da dikkate alınmaması arasında dikotomik bir ilişki bulunmaktadır. Dindarlığın zıt anlamlısı “dinden bağımsızlıktır”. Buna “sekülerlik” de denilmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğü sekülerlik kelimesinin dinden bağımsızlık olarak yorumlamıştır. “Dine kayıtsızlık” ve “dinden bağımsızlık” aynı şeyler değildir. Dine kayıtsızlık bilinçli olmayabilir. Bazı insanlar dine kayıtsız olurlar ama dine kayıtsızlık ne anlama geldiği bunun kendisine ne katacağı ve neleri götüreceği bilincinde olmayabilirler. Dinden bağımsızlık öyle değildir, bilinçli bir tercihi ifade eder. Bizim de tercihimiz sekülerliğin “dinden bağımsızlık” anlamına geldiğidir. Şimdi şu soruyu sormamız gerekiyor. Dindarlık dinden bağımsızlığın zıt anlamlısı mıdır yoksa dini kayıtsızlığın zıt anlamlısı mıdır? Dinden bağımsızlık dersiniz işin içine itikat girer. Bu durum aynı zamanda inanç bakımından da dinden kopmayı ifade eder. Günümüzde inanç bakımından dinden kopmadığı halde dinden bağımsız davranmanın da yaygınlaşma eğiliminde olduğu inkâr edilemez. Dine kayıtsızlık da her zaman dinden kopma anlamına gelmeyebilir. Dinin bilincinde olmayan bir kimse dine kayıtsız kalabilir. Kendisine bilgilendirme yapıldığında ve bir bilinç oluştuğunda bu tutumunu değiştirebilir. Dinden bağımsızlığı bilinçli bir tercih olarak kabul edenler de az değildir. Dinin kendini bağlaması ve kayıtlaması, bir kaygıya bile dönüşebilir. “Dinden bağımsızlık dindarlığın zıt anlamlısıdır” dediğiniz zaman yapacağınız bir dindarlık tarifinde inanç ile ameli bütünleştirilmiş olursunuz. Bir başka ifade ile iman ile ameli birbirinden ayırmamış olursunuz. Dindarlığın tarifi bütüncül bir tarif, iman ile ameli birbirinden koparmayan bir tarif olmalıdır. İman ile amelin birbirinden koparılması, bütüncül bir bakış getirir. Bu bakış ile dindarlığın salt bir ontolojik olgu değil aynı zamanda epistemolojik bir olgu olduğu her iki yönü ile de bir bütünü teşkil ettiği anlaşılabilir olur. Modernist/hümanist dindarlık, din kurallarına ve dini ritüellere uymanın ikinci plana alındığı bir dindarlık biçimidir (Taş, 2009: 299). Modernist/hümanist dindarlık hayatı düzenleyen normların ilahi olup olmaması ile ilgilidir. İlahi bir değer ya da ölçütün hayatı düzenlemesinden ziyade beşerî kanun ve kuralların hayatı düzenlemesine dayanır. Bu yüzden

biz Kemaleddin Taş'ın modernist/ hümanist dediği dindarlık tipolojisine "seküler dindarlık" isimlendirmesini daha uygun düşmektedir.

1. Dindarlığın Dikotomik Boyutu/ Dichotomic Face of Piety

Dindarlık kavramının anlaşılmasında bu kavramın zıt anlamlısının ortaya konulması ve doğru anlaşılması çok önemlidir. Çünkü dindarlık zıt anlamlısı ile yaşayan bir kavramdır. Dindarlığın kazanılmasının zamana bağlı olduğunu dindarlık tercihinin ise hemen yapılabileceğini ifade etmiştik. Burada hayati soru şudur? Dindarlık tercihi yapmayan kimselere karşı tutumumuz ne olacak? Dindarlık aynı zamanda kendisini tercih etmeyen insanlara karşı tutum geliştirmektir. Geliştireceğimiz tutumun niteliği önemlidir. Geliştireceğimiz tutum "ötekileştirici" ve "ayrıştırmacı" olursa bu durumda yaşanabilir ve uygulanabilir bir dindarlık risk altına girebilir. Çünkü insanların tamamını dindarlık tercihi yapmaya zorlamamız mümkün değildir. Modern dünyada bu tercihi yapmamış kimselerle birlikte yaşamak durumundayız. Uygulanabilir bir dindarların oluşmasında dindarlığın dışında kalanların tanımlanması önem kazanmaktadır. Dindarlığın dışında kalanların tanımlanmasında bizim tutumumuz çok önemlidir. Bütün bunlar da dindarlığa dikotomik yaklaşmamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Her şeyin zıt kutupsalı ile birlikte yaşamasının bir varlık yasağı olarak kabulü burada anlam kazanır. Dindarlığın doğasını anlamamak patolojik dindarlık biçimlerine de neden olabilir. Bir şeyin zıt kutubunu yok etmesi kendini de yok etmesi anlamına gelir. Lao Tzu "Güzele güzel denilen yerde çirkinlik olur, iyiye iyi denilen yerde kötülük" der (Lao Tzu, 2015: 2. aforizma). Dikotomik bakışın doğası gereği güzele çirkin diyenler olmalıdır, iyiye kötü diyenler de olmalıdır. Önemli olan iyilik ve güzelliğin varlığını sürdürebilirliğidir. Kötü ve çirkin işlerin sıfırlanması iyilik, güzellik ve dindarlığı desteklemez. Hayri da şerri de yaratan Allah'tır. İmanı da inkârı da yaratan Allah'tır.

Hız. Peygamber'in bir duası şöyledir:

إني أسألك فواتح الخير وخواتمه وجوامعه وأوله وظاهره وباطنه والدرجات العلى من الجنة

"Allah'ım senden hayrın başlangıçlarını, bitişlerini, toplamını, öncesini, dışını ve içini, cennette yüksek dereceleri isterim" (Hâkim, Mustedrek, I, 701). Bu duanın bize öğrettiği bir yaklaşım bulunmaktadır. Her bakımdan hayrın ve iyiliğin içinde bulunmak bize bir rol olarak öğretilmektedir. Nesâî'nin rivâyetine göre Hız. Peygamber ashâbına "ettehıyyâtü" duâsını öğretmeden önce bu duâyı öğretmiştir. "ettehıyyâtü" duâsı meşru kılınmadan önce Müslümanlar bu duâyı namazda oturmuş esnasında okuyorlardı (Nesâî, Salât, 100, 1163). es- Sindî (ö. 1138/1726) "fevâtiha'l- hayr ve havâtimeh" ibaresi ile hayrın kemâlinin ve bütünlüğünün kast edildiğini söylemektedir.(es- Sindî, Hâşiyetü's- Sindî ale'n- nesâî, II, 238) Hız. Peygamber'in hiçbir duasında "Allah'ım yeryüzündeki bütün kötülükleri yok et" şeklinde bir istek geçmemiştir. Hayır ve iyilik, uzun soluklu bir yolculuğu ifade eder. Kötülüklerle takılmak ve uzun zaman ayırmak insanın

hayırda yürüyüşünün sürdürülebilirliğini azaltabilir. Peygamberin sünneti, hayırda yürümeyi sürdürmek ve şerre takılmamak şeklinde tebarüz etmiştir.

Dünyada yapıcı işler de yıkıcı işler de bulunacaktır. Birleştirici işlerde olacak, parçalayıcı işler de olacaktır. Allah'tan yana yer alanlar kadar şeytanın avukatlığını soyunanlar da bulunacaktır. Bütünleştirilenler de olacak parçalayanlar da bulunacaktır. Yaşatanlar, öldürenler, imana taraftar olanlar inkâra taraftar olanlar devâm edecektir. Önemli olan hayrı temsil etmek, hayrın içinde yer almaya çalışmaktır. Hayır yolculuğu uzun bir seyahattir. İman etmek suretiyle bir yola çıkmış olunmaktadır. Biz bu yolculukta yanlış yapanları gördüğümüz zaman onlara bir söz söyleyebiliriz. Yanlış yapanlar ile uğraşırken yolculuğumuzda aksamanın olmaması gerekir. Yanlış olanlarla uğraşırken yolda yürümeyi terk etmemek, devam etmek gerekir. Bir Kervan düşünelim. Her yanlış yapan için kervan, ayrı ayrı durursa uzun süre yol kat edemez. Hele hele kervanda bazı kimseler sürekli yanlış yapanlarla uğraşırsa kervan yolundan kalmış olur. Bu arada kervan içerisinde bazıları yanlış yapanlara uğraşırken, bir süre sonra yanlış yapanların arasında kalarak kervandan uzaklaşabilir. İyi niyetli mümin, yanlış yapanları kötülükten uzaklaştırırım derken kendisi yanlış yapanların içerisine düşebilir ve hayır kervanı uzaklaşabilir. İmam Beyhakî (ö. 458/1066), imanun şubelerini sayarken 70 küsür şube sıralamıştır. İmanın birinci şubesini "Allah'a iman", yetmiş yedinci şubesi de "kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemek" olarak belirtmiştir (Beyhakî, Şuabu'l-îmân, VII, 499).

Dindarlığın dikotomik boyutunu bilmek bizi dindarlığa uymayan işlere karşı daha dirençli kılar. İnsanların hayatta oynadıkları roller, düşünce ve hayat tarzı olarak zıt kutupta yer aldıkları kimselere karşı sergiledikleri "duruş" ile ilgilidir. Dindarlık ile sekülerliğin "uzlaştırılma çabası" dindarlığa da sekülerliğe de hizmet etmemektedir. Herkesin kendisi için inşa ettiği özgün dindarlığın sosyal hayatta zıt kutupsal bir rol oynamayı gerekli kılmasını "anlamak" gerekir.

2. Yalancı Dindarlık/ False Religiosity

Yaşadığım dindarlık, reel ve olması gereken dindarlık mıdır? Yoksa gerçek dışı ve marazî tepkilerden oluşan bir duygu mudur? Bu soruları herkes kendisi için sormalıdır. Teolojik tartışmalar da insana bir dindarlık hissi vermektedir. Hangi şeyin şirk olduğu hangi şeyin tevhid olduğu tartışmaları da insana bir dindarlık hissi vermektedir. Şefaati tartışmalarının da insana dindarlık hissi verdiğini düşünüyorum. Şefaati Allah'ın ilahi adaletine aykırı görme yönelimi esasen teorik bir dindarlık yönelimidir. Bu tarz bir düşünce Allah'ın insanlardan beklediği dindarlık ile ilgili düşünce alanında net olmayan noktaların olduğuna işaret eder. Dindarlığın teorik kısmını zihninde oturtma gayreti de aslında bir dindarlık arayışıdır. Kur'an'a bağlılık tartışmaları da bir dindarlık arayışının sonucudur. Kur'an'ın metnini daha çok okumak ve onunla özel bir ilişki kurmak duygusunun dini bir motivasyondan neş'et ettiğini tespit etmek gerekir. Ancak şunu belirtelim ki bu dindarlık hislerinin hepsi kalıcı ve sürdürülebilir bir etki meydana

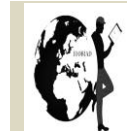
getirmemektedir. Gerçek dindarlık polemige götürmeyen dindarlık olduğu inkâr edilemez. Çünkü Hz. Peygamber, dini konularda polemige girmeyi yasaklamış ve “Haklı da olsa tartışmayı terk edene cennetin orta yerinde bir köşke kefilim” buyurmuştur (Ebû Dâvud, Edeb, 8/ 4802). Dini tartışmalara dayalı dindarlığın saman alevine benzeyen yanı bulunmaktadır. Çabuk uyanır ama çabuk söner. Teolojik tartışmalar yaşayan gençler kendilerine şu soruyu sormalıdır. Tartışmalardan manevi bir zevk alıyorum. Acaba bu aldığım zevk gerçek bir dindarlık zevki midir? Yoksa yalancı bir dindarlık hissi mi yaşıyorum? Bir sûfî ile selevinin hangisi şirk, hangisi tevhid tartışması, iki tarafa da bir dindarlık hissi vermektedir. Asıl dindarlık hissi polemige girmeden Allah'la birlikte olmanın zevkini tatmaktır. Şu soruyu kendimize sormadan dindarlığı anlayamayız? İstedğim şey teorik bir dindarlık mı yoksa pratik bir dindarlık arayışı içinde miyim? Teorik bir dindarlık peşinde olmak, dindarlığın modernleşme karşısında başa çıkmak zorunda olduğu sorunlar dikkate alındığında sadra şifa olmayacaktır. Bizim pratik bir dindarlığa ihtiyacımız bulunmaktadır. Modern değerler eğitimi de dindarlığın tartışma düzeyinde ve fikir planında kalmasını desteklemektedir.

Başkasını kâfir sayarak kendini daha dindar hissetmenin sahici olmayan bir tutum olduğunu söyleyemeyiz. Patolojik tepkiler vererek de kişi, bir dindarlık biçimi geliştirebilir. Önemli olan kişinin kendi dindarlığını kontrol etmesidir. Bu sebeple yalancı dindarlıktan sakınmak gerekir. Kur'an'da ehl-i kitâb, dinde aşırı gitmemeye davet edilmiştir (Nisâ, 4/ 171; Mâide, 5/ 77). Bu çerçevede “ğulûv” kelimesi kullanılmıştır. et- Taberî'ye göre “ğulûv”, başkasına yönelik sınır tecavüzünde bulunmaktan ziyade “kendi sınırını aşmak”tır (Taberî, Câmiu'l- beyân, IX, 416). Kişinin Allah'ın kendisine verdiği tâkatin üzerinde sınır aşması da patolojik sonuçlar doğurur. Sahîh-i Buhârî'nin kitâbü'l- îmân bölümünün 18. bâbı “dinin kolaylık oluşu” hakkındadır. Burada zikredilen “أحب الدين إلى الله الحنيفة السمحة” ve “Allah'a en sevimli gelen, ölçülü tevhid dindarlığıdır” şeklinde tercüme edebileceğimiz hadis bizi mutedil dindarlığa çağırmaktadır. Mahmud es- Sübkî'ye (1352/ 1933) göre “hanefiyyetu's- semha” dan maksad Hz. Peygamber'in yoludur. Kendisine dinin emretmediği yasaklar getiren Osman b. Maz'un'u azarlayan (Ebû Dâvud, Salât, 27/ 1369) Hz. Peygamber'in dindarlığı mutedil dindarlıktır. (Mahmud es- Sübkî, Menhel, VII, 304).

Sonuç itibariyle dindarlık, sürdürülmüş iç huzuru ve disiplinini ifade eder. Dinin teorik yanı ile ilgili tartışmaların getirdiği duygular özgü dindarlığa götürmez.

3. Ölçülebilir Yönü İle Seküler Dindarlık/ Secular Piety with Measurable Aspect

Kemaleddin Taş tarafından dindarlık kriterlerine yönelik tutumları ölçmek amacıyla “Dindarlık Kriterleri Ölçeği” geliştirilmiştir. Bu ölçek toplam kırk sekiz madde ve üç bölümden oluşur. İlk bölüm on dokuz maddenin yer aldığı Geleneksel/İlmihalci, ikinci bölüm on sekiz maddeden oluşan

Modernist/Hümanist ve son bölüm de on bir maddeden oluşan Popüler/Hurafeci dindarlık faktörleridir. (Altınsu Sönmez, 2016, s. 571). Kemaleddin Taş'ın modernist/ hümanist dindarlık ile ilgili zikrettiği aşağıdaki faktörler, kanaatimize göre seküler dindarlığı diğer dindarlık tipolojilerinden ayırt etmektedir:

Doğru ve dürüst olmak da, namaz ve oruç gibi birer ibadettir. (2. Madde)

Çalışmak ve insanlara yardım etmek de birer ibadettir.(5. Madde)

Herkesi, kendi inançları doğrultusunda olduğu kabul etmek ve insanlara, din anlayışlarını değiştirmeye zorlamadan saygı göstermek lazımdır.(8. Madde)

Allah'ın rızasını kazanmanın yolu, insanları sevmekten geçer.(15. Madde)

Dindarlığın göstergeleri sadece ibadetler değildir; önemli olan vicdan (iç temizliğidir).(16. Madde)

Bir kimse tesettüre uygun bir şekilde örtünmeden de dindar olabilir. (19. Madde)

Dini, yeni gelişmelere açık bir şekilde, çağın gereklerine göre yaşamak gerekir. (21. Madde)

Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur. (23. Madde)

Dünya hayatında insanlığın faydasına olan işleri yapmayan kişi, ibadetleri yerine getirirse bile dindar olarak sayılamaz.(26. Madde)

Dindar olmanın temel şartı, ibadetleri yerine getirmekten ziyade, ahlaki bir hayat sürmektir.(28. Madde)

Dini yaşamak için mezheplere gerek yoktur.(34. Madde)

Dinin emir ve yasaklarını yerine getirmekten çok, Allah'a tam anlamıyla iman etmek iyi bir müslüman için yeterli özelliştir. (37. Madde)

Günümüzün şartları gereği birikimler faizle değerlendirilebilir (40. Madde)

Yukardaki faktörleri değerlendirmek gerekirse şunları söylemek mümkündür:

Sekülerleşmeyi dinin normatif yanının uygulanıp uygulanmaması ile ilgili bir olgu olarak görmek gerekir mi? Bu vesile ile bir yanlış anlamayı da düzeltmek uygun olur. Sekülerleşme dinin kafadan ve kalpten çıkartılması demek değildir. Dine bağlılığın ve dînî aidiyetin terk edilmesi de değildir. Sekülerleşme, dinin gereklerinin uygulanmaması, hayata geçirilmemesi ve bunun içselleştirilmesi, normal karşılınır hale gelmesidir. Mesela dünyanın en fazla sekülerleşen ülkesi olarak görülen İzlanda'da insanların %81'i ölümden sonra hayata, %88'i de ruhun varlığına inanmaktadır (Stark, 2014: 82). Seküler dindarlığın dinin teorik yanından ziyade pratik yanı ile ilgili problemi bulunmaktadır. Grace Davie'nin "Vekil din teorisi" de sekülerliğin dinin teorik yanı ile ilgili değil, uygulanması ile ilgili olduğunu destekler. Bu

teoriye göre insanların çoğunluğu, kendilerinin yapmadığı dinin gereklerini başkalarının yapmasından memnuniyet duymaktadır (Davie, 2014: 204). Ali Köse, vekil din teorisinin bizim toplumumuzda da geçerli olduğunu belirtmiş ve şunu söylemiştir: Grace Davie'nin "vekil din" teorisi bizim toplumumuz için de geçerli. Bizde de insanlar belki camiye gitmezler ama caminin var olmasını isterler (Köse, 2015: 19). Kemaleddin Taş'ın "sekülerlik faktörleri", yasakların olmadığı, emredilenlerin ahlâkî boyutta kaldığı dindarlık biçimini tasvir etmektedir. Bu dindarlık biçiminde ahlâkî davranmak ve insanlara faydalı olmak dindarlık belirtisidir. Bu faktörlere göre namazsız, oruçsuz ve haram sayılan şeylerden sakınma olmaksızın da dindarlık gerçekleşir. Hâlbuki "yap!" veya "yapma!" şeklinde kesin emirleri olan bir kurumdur din (Köse, 2015: 21) Taş'ın araştırmasından Türk toplumunda modernist/hümanist dindarlığın da bir tabanının olduğu görülmektedir. Taş, Türk toplumunun dindarlığını "ağırlıklı olarak geleneksel/ilmihalcî dindarlık ve modernist/ hümanist dindarlık anlayışlarının, kısmen de popüler/hurafecî dindarlık anlayışının birbirine karıştığı "eklektik/karma dindarlık" şeklinde adlandırılacak bir dindarlık" olarak nitelemiştir. (Taş, 2009, s. 310). Bu bağlamda seküler dindarlığı, "Allah'ın kişinin hayatına karışmadığı tasavvur olunan dindarlık biçimi" olarak tanımlayabiliriz. Allah'ın hayatımıza karışmasının gündelik hayatımızda da tezahürünün görülmesi gerekir. Dinsellik, dinin bireysel ve sosyal tezahürleridir (Subaşı, 2001: 254). Dinselliğin bulunmadığı bir yaşam tarzına dindarlaşma denilmesi de tartışmalıdır. Hayata karışma dediğimizde bireyin toplum içindeki kıyafetine, karşıt cinsle ilişkilerine, yakın ve uzak çevresi ile ilişkilerine, üretim ilişkilerine ve ticari hayata karışmayı anlayabiliriz. Seküler dindarlaşmadan en çok zarar gören Müslüman dindarlaşmasıdır. Çünkü İslam, bütün bu konularda hayatı düzenlemiştir. İlahî normun hiç bulunmadığı, daha açık ifade ile Allah'ın hayata karışmadığı bir hayat tarzının gençliği deizme götürmediği söylenemez. Çünkü deist düşüncede aklın belirlediği Tanrı, alem ve insanlara müdahil olmayan, pasif, etkisiz bir varlık durumundadır (Gündoğar, 2017: 39). Bu açıdan bakıldığında deizmin özünde ilahî hükümlerin bağlayıcılığının reddi de bulunmaktadır. Seküler dindarlık ile deizm arasında içerik yönüyle tebarüz eden bu yakınlık görmezden gelinemez.

Seküler dindarlık günümüzde örgün din eğitiminde de kendini hissettirmektedir. Emredilen ve yasak edilen şeylerin hiç olmadığı bir din eğitimi düşünülemez. Hâlbuki günümüzde okullarda okutulan din kültürü derslerinde normatif/ hayatı düzenleyici yanı bulunan bir din eğitimi bulunmamaktadır. Helal/ haram odaklı bir din eğitiminden söz etmek de mümkün değildir. Bu durum daha çok seküler dindarlık üretimi anlamına gelmektedir. Mesela bir ders kitabında emredilen ve yasak edilen şeyler şöyle sıralanmıştır: Kuranı Kerim neleri emreder? "Doğru söylemeyi dürüst olmayı", "anne babaya saygılı olmayı", "merhametli ve yardımsever olmayı", "akraba hakkını gözetmeyi", "komşularla iyi geçinmeyi", "güzel sözlü olmayı", "muhtaçlara yardım etmeyi", "emaneti korumayı", "yalan ve hileden kaçınmayı", "dedikodu ve iftiradan uzak durmayı" emreder.

(Özdemir, 2017: 86). Bir başka ders kitabında yasaklar şöyle sıralanmıştır: Yalan söylemeyin, iftira etmeyin, yetim malı yemeyin, hırsızlık yapmayın, insanları aldatmayın, kul hakkı yemeyin, kibirlenmeyin (Baştürk & Özdemir, 2017, s. 74). Bu emir ve yasaklar elbette dinin muhtevası içindedir. Ancak burada insanlara ahlaki boyutta bir müdahale söz konusudur. Dinin özünde normatif ilahi sınırlar vardır. “Hudûdullah” dediğimiz bu sınırlar insanların birbiriyle ve karşıt cinsle ilişkilerinde ilahi “kırmızı çizgileri” de belirlemektedir.

Seküler dindarlığı hedef alan kitaplarda insanların hayatına dinin müdahale ettiği bir üslup kullanılmıyor. Mesela Kur'an evlilik hayatı yaşamayı flörtten uzak durmaya emreder denilmiyor. Seküler dindarlık üreten kitaplarda üzerinde durulan belli başlı konular var. Başkasına zarar vermemek, kul hakkı yememek, yetim hakkı yememek, kimseye zarar vermemek, başkasına bir madde ile ya da metafizik olarak zarar vermemek bunlar arasındadır. İyi vatandaş olmak, postane ve vergi dairesi gibi resmi dairelerde oluşan kuyruklarda sıraya girmek bunlar arasındadır. Toplu hayatın gereklerine uymak dindarlık sayılmaktadır. Mesela apartmanda gürültü yapmamak, halı çırpmamak, başkasına zarar vermemek, yerlere tükürmemek, sokaklara tükürmemek, devlet malına zarar vermemek seküler dindarlığın bir gereğidir. Seküler dindarlık aynı zamanda “günah” gibi ilahi menşeli bir caydırıcı unsurun bulunmadığı bir fenomeni ifade eder.

Seküler dindarlarda caydırıcı unsur, sağlık biliminin verileridir. Zararlı maddelerden uzak kalmanın gerekçesi olarak sağlığa zararlı olmak dile getirilir. Alkolden uzaklaşmanın gerekçesi Allah'ın yasaklaması değil, alınan maddenin sağlığa zararlı olmasıdır. Hâlbuki Allah, içinde fayda da bulunduğunu belirtmesine rağmen (Bakara, 2/ 219) alkolü yasaklamıştır(Mâide, 5/ 90). Günaha tekabül eden şeyin “sağlığa zararlı oluş” kriteri olarak belirlemesini, seküler dindarlığın çıkmazlarından kabul etmek gerekir. Din, hayatı belirleyecek tek otoritenin Allah olması ilkesine dayanır. Kaldı ki sağlığa zararlı olan şeyler konusunda da bilim adamları arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Bazı bilim adamları belirli oranda alkolü sağlığa faydalı görmektedir (Tuzcu, 2010). Bir şeyin yapılmamasının sadece sağlığa zararlı olmaya bağlanması bir problemdir. Seküler dindarlarda dini değerlerin yerini alan değerler vardır. Mesela iyi bir vatandaş olmak da dini bir değerdir. Kurallara uyan bir vatandaş olmak, vatana hizmet etmek, ülke bütünlüğüne saygılı olmak, hükümetin yasa ve kararlarına uymak, değer olarak vasıflandırılır. Seküler dindarlık zamanı geldiğinde oy kullanmayı ve vergi vermeyi de dini değer olarak görür. Burada en hayati konu “dînî olan” ile “millî olan”ın aynileşmesidir. İnsanlar milli olana duydukları hissin iç dünyalarında ayrı bir yeri vardır. Dini olan ile milli olanın aynileşmesi kişinin iç dünyasında dini olana duyduğu hissi “belirsizleştirici” etkisi bulunmaktadır.

TV kanallarında üretilen dindarlığın da sorgulanması gerekir. TV kanallarında markalaşmış din uzmanları bulunmaktadır. Toplumun her kesimine hitap etme açısından bir dindarlık üretilmektedir. Sorulara verilen cevaplarda kişilerin hayatına Allah'ın müdahalesi ile ilgili bir şey

söylenmemektedir. İnsanlar kadın erkek ilişkileri, tesettür ve mahremiyet gibi konularda ölçü tanımadan bir hayat yaşayabiliyor. Bu arada bazı hocalara televizyonlarda sorular sorabiliyor. Dindar bireyler, içsel çelişkiler yaşadığı için içinde buldukları durumu açıklayacak meşruiyet kodları aramaktadır(Özbolet, 2017: 275). Markalaşmış hocalar, Allah'ın insanların hayatlarına müdahalesi ile ilgili bir şey söylemiyor, toplumda “dînî bir sosyal barış” olsun diye herkese uygun fetvalar veriyor. Herkesi kuşatmak için uygun cümleler kuruyor bu durumda da bir seküler dindarlık üretilmiş oluyor.

Sonuç olarak seküler dindarlığın “ilahî normlara uymadan” dinin birleştiriciliğinden faydalanma düşüncesine dayandığını belirtmemiz gerekir. Okullarda verilen din eğitimi “tanrısal norm” eksenli olmadığı için seküler dindarlık üretmektedir. Televizyon kanallarında markalaşmış hocaların, halkın sorularına verdiği cevapların ürettiği dindarlık da seküler dindarlık biçimidir.

4. Sünnet Perspektifinden Dindarlık/ Religiousness with perspective of Sunna

Dindarlığın doğasında saf, samimi ve pazarlıksız, ilahî normları hayata geçirme hâli bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de saf ve samimi dindarlığın olmazsa olmazları şöyle açıklanmıştır:

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmenizden ibaret değildir. Asıl iyilik(dindarlık), Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir”. (Bakara, 2/ 177)Bu âyette iman esasları ile ibadetler birlikte zikredilmiştir. Dindarlık yolunda zorluklara göğüs germek de dindarlık sayılmıştır. Namazsız ve zekâtsız bir dindarlık öngörülmediği gibi, hiç sıkıntısız ve meşakkatsız bir dindarlık da öne sürülmemiştir.

Dindarlık bir samimiyet hareketidir. “Din nasihatı” diyen Hz. Peygamber'e bu nasihatın kimler için olması gerektiği sorulduğunda “Allah'a, peygamberlere karşı Müslümanların yöneticileri ve Müslümanların tamamına karşı samimi olmaktır” cevabını vermiştir. (Müslim, İman, 95) Nasihat, nitelikli bir dindarlık türüdür. en- Nevevî'ye göre bu kelime, dünya ve âhiret hayırlarının tamamını ihtivâ eden bir kelimedir (Nevevî, Şerhu Sahîhi müslim, II, 37). Kendi dışındaki herkese karşı içten, saf, samimi ve dürüst olmaktır. Zürkânî (ö.1122), alışveriş yapacağında “kandırmaca yok” demenin bu hadisteki prensibe dayandığını belirtmiştir (Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta', III, 437). Aynî(ö. 855/1451), İmam Buhârî'nin kitâbu'l- İman'ını bu

hadisle bitirdiğini, çünkü bu hadisın dînin deverân ettiği zengin mânâlı dört temel hadisten biri olduğunu söylemiştir (Aynî, Umdetü'l- kârî, II, 358). Bu hadisteki prensip, muhatabının her yönüyle iyiliğini istemektir. İbn Hacer'e göre “din nasihattır” sözü “hac Arafattır” sözü gibidir. Zâhirî mânâsıyla da anlaşılabilir. İhlas olmadan yapılan amelin dinden sayılmayacağına işaret eder. (İbn Hacer, Fethu'l- bârî, I, 138). İhlas bulunmayan amel ile dindarlık da gerçekleşmez.

Hadiste belirtildiğine göre öncelikle Allah'a karşı samimi olmak gerekir. Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınmadan kendisini “dindar” olarak isimlendirmek samimiyetsizliktir. Bu çerçevede seküler dindarlığı esas alanların kendini sorgulaması gerekir. Hz. Peygamber kendisine iyiliği soran sahabiye “İyilik güzel ahlaktır, günah ise kalbine tırmalayan başkalarının duymasını istemediğin şeydir” buyurmuştur.(Müslim, Birr, 14) Bu iki hadiste özgün dindarlığı yakalama ve sürdürmede insanın iç dünyasına ne kadar emek harcaması gerektiğine işaret bulunmaktadır. Allah'ın yasak kıldığı şeyleri gizlice yapıp, dindarlık iddiasında bulunmak ne derece doğru olabilir?Seküler dindarlık da Allah'ın yasakladıklarını yapıp dindarlık iddiasında bulunmaktan başka bir şey değildir.

Dindarlığın doğasında “ilahi olma”, “dünyevi olmama” hali vardır. İbadetler ve dine uygun yaşantı kişiye manevi bir haz verir. Din, “dindarlığın” dışında bir şey için indirilmemiştir. Dindarlık aynı zamanda ilahi olandan ve ilahi emir ve yasaklardan zevk alma halidir. Duâ ve ibadetler kişiye zevk verir. et- Taberî (ö. 310/923), “duânız olmasa Rabbiniz size ne değer versin” âyetinde geçek duâ kelimesine “ibâdetiniz ve itaatınız” anlamını vermiştir (Taberî(2000/1420), IXX, 322). Tâhir b. Âşur (ö. 1393/1973) aynı kelimeye “müşriklerin İslam'a davet olunmaları” şeklinde mânâ vermiştir (Tâhir b. Âşur(1997), IXX, 86). İbn Kesir (ö. 774/1373) de aynı kelimeye “imanınız” şeklinde mana vermiştir (İbn Kesîr, VI, 134). Bu tefsirler ışığında ayeti “dindarlığınız olmasa Rabbiniz size ne değer versin” şeklinde anlayabiliriz. Dindarlık ilahi bir taleptir. Allah Teâlâ insanlardan dindarlık talebinde bulunmaktadır. Kullar açısından baktığımızda iman olgusunun bir dindarlık talebi oluşturduğu söylenebilir. Sahabenin Hz. Peygamber'e “en üstün amelleri” sorması bir dindarlık arayışıdır. Muaz b. Cebel'in “beni cennete girdirecek cehennemden uzaklaştıracak” bir amel haber ver demesi bir dindarlık arayışıdır (Tirmizî, İman, 8). Cibril hadisi dindarlığın iskeletini gözler önüne sermiş, imanun şubeleri hadisi de dindarlığın vücut bulmasında küçük, ayrıntı ve detay sayılabilecek işlere işaret etmiştir. O halde saf dindarlık imanı İslamı ve ihsânı samimi biçimde yaşamaktır.

Dindarlığın hayata geçirilmesinde karakter farklarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Herkes kendi karakterini dikkate alarak “özgün dindarlığını” oluşturmak durumundadır.

Hz. Peygamber, bir duâsında şöyle buyurmuştur: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ التَّقَاتِقِ وَالنَّفَاقِ وَالتَّوَسُّؤِ الْأَخْلَاقِ “Allah'ım ayrılığa düşüp müslüman toplumundan kopmaktan, münafıklıktan ve kötü ahlaktan sana sığınırım” (Nesâî, İstiâze, 21; Ebû

Dâvud, Vitr, 32) Bu hadiste sünnetteki dindarlığı özetleyen üç unsur bulunmaktadır. Metinde geçen “şikak”, “Müslüman toplumdaki kopmak” anlamına geliyor. İslam’ın yaşanabildiği ortam sünnet yurdu. Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde elleriyle bir mahalle sınırı çizmiştir. İslam’ı yaşamaya elverişli çevrenin fiziksel sınırlarını da belirlemiştir. Hadiste geçen “kopma” belki de İslam’ın yaşanabildiği fiziksel ve ruhsal ortamdaki uzaklaşma anlamındadır. O halde özgün dindarlığın bir “sosyal çevre” faktörüne bağlılığını bu hadisten anlamamız mümkündür. Önceki kuşaktan tevarüs edilen uygulamalardan kopmamak gerekir. Annesinden, babasından, dedesinden, ninesinden, amcasından, halasından, dayısından teyzesinden “kopmamak” da dindarlığın bir cüzüdür. Gelenek, toplumun karakter kodlarının sonraki kuşaklara taşınmasıdır. Geleneği belirli bir zaman diliminde yaşamış ve içinde dindarlığın da bulunduğu içtimâî fitrat/sosyal ontolojinin sonraki kuşaklara intikal süreci olarak da tanımlayabiliriz. Hz. Peygamber zamanında yaşamış sosyal dindarlığın sonraki kuşaklarda aynı yoğunlukta yaşamasının zor olduğu açıktır. Örf, âdet, âlimlerden özel eğitimle intikal edenler ve yazılı kaynaklar yaşamış dindarlığın intikal yollarındadır. Büyüklerin küçükleri murakabe edebilirliğini de örf olarak kabul edilmelidir. Modernite, büyüklerin küçükleri murakabe edebilirliğini ortadan kaldırmıştır. Dindarlığın korunması tevarüs edilen hayat tarzının daha az değişime uğrayarak intikali ile alakalıdır. Hz. Peygamber elit öğrenciler sınıfı değil, her yaş ve meslekten insanın olduğu nesil yetiştirmiştir. İlk iki kuşak olan sahabe ve tabiin anlaşılmadan Müslüman dindarlığı da anlaşılabilir. Sahabe elit bir zümre değildir her birinin ayrı mesleği vardır, bilgi ve ekonomik seviyeleri birbirinden farklıdır. Sahabe kuşağının bilgi ve kültür seviyelerine birbirinden çok farklıdır ama hepsinin ortak bir yanı vardır. Hepsi somut olmayan kültür tevarüs ettiler. Hz. Peygamber’den aldıkları somut olmayan kültür mutlaka yazıya geçmiş olması gerekmiyordu. Peygamberden hal ve söz aldılar. Aldıklarının tamamını yoğunlukla sonraki kuşağa aktardılar. Müslüman toplumun tarihsel akışından kopmamak dindarlığın sürdürülebilirliği için gereklidir. Hadiste ikinci olarak münafıklıktan Allah’a sığınmak geçmektedir. Münafıklık dindarlıktan zevk almama halidir, zevksiz bir dindarlık münafıklığın başlangıcıdır. Dindarlığın zevk olmaktan çıkması dinde tutarsızlığı götürmektedir. Hz. Peygamber münafıklıktan Allah’a sığınmakla ümmetine de bir şeyler anlatmıştır. Modern eğitim kurumlarında gençler, seküler zevklerin içindedir. Din bir kültürel aidiyet olarak bir kişilik aksesuarı olarak bulunmaktadır. Seküler yaşantıdan zevk almamak da bir dindarlık çeşidi olarak görülmesi gerekir. Bu nedenle Özgün dindarlığın kendisini ifade edebilmesi bütün bu konuların açığa kavuşması ile ilgilidir. Özgün dindarlığın kendisini ifade edebilmesi açıklanamayan dindarlık değildir. Okullarda namaz öğretilmektedir ancak öğrenciler herhangi bir gezide namaz vakti geçtiği zaman “namaz kılmak istiyorum” diye kendini ifade etmemektedirler. İfade edenlerin oranı çok azdır. İfade edilemeyen dindarlık özgün dindarlık değildir. Hâlbuki o öğrenciler namazın sünnetlerini vaciplerini bilmektedirler. Okul gezisinde

namaz vaktine uygun program yapılsın diye kendilerini ifade etmemektedirler. Bu açıdan bakıldığında dindarlığın sürdürülebilirliği, özgün dindarlığa bağlıdır. Hz Peygamber'in münafığın alametleri ile ilgili hadislerinin müşterek hususiyeti, inanç ve davranışın birbirini tutmaması hâlini nakletmesidir. Emanete hıyanet etmek müslümana yakışmaz, yalan söylemek müslümana yakışmaz, sözünde durmamak müslümana yakışmaz. Dolayısıyla bu tür davranışlar bir tutarsızlıktır, dindarlık tutarlı olmayı gerektirir. Hadisimizin birinci kısmı Müslüman toplumdan kopmama ile ilgiliydi. Bu dindarlığımız ile ilgili dış bütünlüğümüzü sağlamaktadır. Münafıklıktan korunmak da iç bütünlüğümüz ve tutarlılığımızı sağlamaktadır. Hadisin devamında “kötü ahlak” dan Allah’a sığınma duası bulunmaktadır. İnsanın içinde güzel duygu ve düşünceler yeşertmesi ve bunu dışa yansıtması dindarlık açısından önemlidir. Dindarlık bizden Allah’ın hukuku ile birlikte kulların hukukuna da riâyet etmemizi istiyor. İnsanın içindeki duygu ve düşüncelerin ve bütün özelliklerini dışa vurması olarak ahlak, dindarlığın toplumsal hedeflerinden birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda kötü ahlaktan Allah'a sığınmamız bizi kul hakkı hassasiyetine götürüyor. Kul hakkı duyarlılığı önce aileden başlar. Eşlerin birbirlerine olan ilişkilerinde kul hakkına dikkat etmeleri gerekir. Önce aile içinde bir kul hakkı hassasiyetinin yaşanması sonra bunun aile dışında devam ettirilmesi uygun olur. Kul hakkı denildiğinde insanların çoğu kendini temize çıkaracaktır. Bir çeşit “dindarlığını savunma mekanizması” insanların çoğunda bulunmaktadır. Herkes kendine kul hakkı hususunda sorguya çekerse, toplumda bir kul hakkı bilinci gelişir. İki kişi arasında bir sürtüşme yaşandığını düşünelim. Burada iki kişi de muhatabı ile ilgili olarak karşısındakinin kendisinin kul hakkı yediğini söyleyecektir. O zaman “kim haklı” sorusunun cevabı herkesin kendisiyle yüzleşmesi ile alakalıdır. Herkes kendisi ile yüzleşirse bu konuda mesafe alınır. Bu hadis dindarlığın sınırlarını çizmektedir yani toplumdan kopmamak, iç bütünlüğümüzü sağlamak ve kul hakkı hassasiyetine sahip olmak kişinin dindarlığını sağlanmasında önemli adımlardır.

Emredilen ve yasaklanan şeyler, Hz. Peygamber’in ashâbına öğrettiği dindarlığın temel unsurlarını teşkil eder. Bu konuda bir sıralama yapmak gerekirse yasaklardan kaçınmak, emirleri yerine getirmekten önce gelir. “Size nehy ettiklerimden kaçının, emrettiklerim gücünüz yettiğince yapın” hadisi (Buhârî, İ’tisâm, 2; Müslim, Hac, 412)dindarlık ile ilgili atılacak adımlarda bir sıralama getirmektedir. en- Nevevî bu hadisin şerhinde şunu söylemiştir: Yasaklanan şeylerden mutlak surette kaçınmak gerekir. Zaruret durumunda domuz etinin yenilmesi, kesin bir zorlama altında kalınmışsa içkinin içilmesi ya da küfre götürecek sözün söylenmesi – o hal üzere iken-haram olmaz (Nevevî, IX, 102). Allah’a şirk koşmamak, haksız yere cana kıymamak ve zinâ etmemek büyük günah olarak zikredilmiştir (Furkan, 25/68). Hz. Peygamber’e büyük günahların da en büyüğü soruldu: “Seni yarattığı halde Allah’a ortak koşmandır.” buyurdu. Sonra hangisi? diye soruldu: “Seninle birlikte yemek yer diye çocuğunu öldürmendir” buyurdu. Sonra hangisi? diye soruldu: “Komşunun helâli olan hanımla zinâ etmendir” buyurdu (Buhârî, Diyât, 1; Tevhîd, 40; Nesâî, Tahrîmu’d- dem, 4). En’am

suresinin 151. âyetinde bu üç büyük günahın tekid edilmiş hali bulunmakla birlikte “anne babaya iyilik” ile cana kıymanın bir çeşidi olarak “çocuk aldırma” üzerinde de durulmuştur. Yasaklanana terk etmek, emr edileni yapmaktan daha kolaydır. Çünkü “âcizlik”, yasaklanana terk etmekle ilgili değil, emr edileni yapmakla ilgili tasavvur olunabilir. Bu hadis “gücünüz yettikçe Allah’a karşı takvâli olunuz” (Teğâbün, 64/ 16) âyeti ile de teâruz etmemektedir. Çünkü “takvâ”, sadece yasaklanana terk etmekle değil, emr edileni yapmakla da gerçekleşen bir hâldir. (İbn Hacer, Fethu’l- bârî, XIII, 262) Nitekim Müminûn sûresinin ilk on âyetinde “namazda huşû, boş sözden sakınma, zekâtı ödeme, zinâdan sakınma, emanet olarak alınan ve verilen sözü koruma, namazda devamlı olma” zikredilmiştir. Dikkat edilirse yasaklanan ile emr edilenin iç içe sıralanması söz konusudur.

Sonuç itibariyle şunları belirtmek gerekir. Müslüman toplumdan kendini izole etmemek, iç tutarlılığını kaybetmemek ve kul hakkı hassasiyetini yitirmemek sünnete uygun dindarlaşıma zemin hazırlar. Hz. Peygamber’in sünnetinde emredilen ve yasaklananların bulunduğu bir dindarlaşıma biçimi bulunmaktadır. Emredilen ve yasak edilenin bulunmadığı normatif yanı bulunmayan bir dindarlık biçimi sünnette öngörülmemiştir.

5. Özgün Dindarlık/ Orginal Piety

Dini normun bağlayıcılığını kabul edip hayatına uygulamak ve bunu kişiliğinin zevk aldığı bir özelliği olarak kabul etmekle gerçekleşen dindarlaşıma biçimi “özgün dindarlık” olarak nitelenebilir. Dine dayalı bir norm ile hayatını şekillendirmeyi kabul Allah’ın müdahalesini kabul etmektir. Allah’ın hayata müdahalesini kabul etmek yeterli değildir aynı zamanda bu müdahaleden zevk almak gerekir. Allah’ın hayata müdahalesini kabul etmek kulluktur ve özgün dindarlık kulluktan zevk almaktır. Dindarlık bir bilgi yığını değildir. Dindarlık bir bağlılık duygusu ve motivasyondur. Dindarlık, insana cesaret veren toplumun içinde öne çıkaran itici bir güçtür, adeta ona hayat veren bir metaforudur. Okullarda dindarlığın sadece bilgi boyutu verilmektedir ki asla yeterli değildir. Kaldı ki bilgi boyutu bile eksik verilmektedir. Mesela din kültürü derslerinde kul hakkı üzerinde durulmaktadır. Kul hakkı eğitimi, Allah’ın hukuku ile bağlantı kurulmadan verildiğinde bu bilinç gerçekten teşekkül eder mi?Çünkü kul hakkı yemeyi Allah yasak etmiştir (Muslim, Birr, 55). Allah hayatımıza müdahale etme hakkına sahiptir. Bizim kıyafetimizi belirleme hakkına sahiptir, insan ilişkilerimizi belirleme hakkına sahiptir. Karşıt cinsle olan ilişkilerimizi belirleme hakkına sahiptir. Hayatımızın her alanına koyduğu normla, hükümle şeriatla müdahale etme hakkına sahiptir. Din kültürü derslerinde kul hakkı üzerinde bol miktarda durulduğu halde Allah hakkı üzerinde hiç durulmaması bir problemdir. Toplumda kul hakkı bilincinin gelişmemesinin nedeni de budur. Allah hakkı eğitiminden bağımsız kul hakkı eğitimi, kul hakkına riâyet bilinci de getirmemektedir.

Dindarlık ile ilgili bir başka husus da dinin zevk boyutudur. Seküler kültür, insanlara zevk vaat ediyor. Seküler müzik, sanat, yaşam tarzı, insan ilişkileri zevk vaat ediyor. Dinin de bu dünyada vaat ettiği zevkler vardır. Gençler günümüzde dindarlığın bir zevk olduğunu bilmiyorlar. Dindarlık denildiğinde akıllarına dünya zevklerinden daha az yararlanma ve “kısıtlanma” geliyor. Gençliğin gözünde dindarlık serbest davranmayı, şarkı söylemeyi, karşı cinsle gezmeyi, eğlenmeyi kısıtlayan bir olgudur. Zevk boyutu anlaşılmadan dindarlık anlatılmaz ve anlaşılmaz. Dindarlığın bir zevk olduğu nasıl anlatılacaktır? Hz. Peygamber nasıl anlatmış ise öyle anlatılacaktır. Hz. Peygamber, dindarlığı anlatırken Allah'la birlikte olmanın zevkini de anlatmıştır. Mesela bir hadisinde; “Dilin daima Allah'ın zikriyle ıslak kalsın” tavsiyesinde bulunuyor (Tirmizî, Deavât, 4). Dînî olarak geçirilmiş 24 saatin, zevkli duâ ve zikir cümleleriyle süslü olarak anlatılması gerekir. Hz. Peygamber konuşurken “Allah'a şükrederek konuşmayı” öğretmiştir (Müslim, Salât, 222). Allah'ın adını anarak konuşmayı öğretmiştir. Hz. Peygamber sadece Allah'ı öğretmedi Allah'ın adına almayı, Allah adına vermeyi öğretti (Müslim, Zekât, 35). Allah'ın adını anmanın zevkini öğretti. Namaz kılmanın, oruç tutmanın, helalinden yaşamının haramdan sakınmanın zevkini öğretti. Allah'ın normlarına uygun bir hayat yaşamayı ve 24 saatimizi düzenlemeyi öğretti. Allah ile olma zevkinin başka zevklere sahip olmaktan üstünlüğünü öğretti. Elimize, dilimize (Buhârî, İman, 3; Müslim, İman, 64) kalbimize (Müslim, Kader, 3) sahip olmayı öğretti. Helal dâirede dünyamıza ve ahiretimize sahip olmayı öğretti (Buhârî, İman, 37). Öldükten sonra bir hayata hazırlanmayı öğretti (Tirmizî, Sıfetu'l- kıyâme, 5924). Hz. Peygamber, içinde şükürün de bulunduğu dînî hayattan zevk almayı öğretti (Tirmizî, Zühd, 34/ 2346). Dindarlar da hayattan zevk alıyor. Çünkü hayatı veren Allah'tır, dindarlık Allah'la birlikte yaşamaktır. Dindarlığın doğasında “Allah'a kul” olma idealinin bir hedef olarak öne konulması vardır. Din kültürü kitaplarında dindarlığın bir zevk olduğu anlatılmalıdır. Namazın, din ile şekillenmiş olan adetlerin güzelliği anlatılmalıdır. İnsanın hayatı sadece ibadet değildir, insan hayatında adet ve alışkanlıklarda olmak zorundadır. Din kültürü derslerinde dinden ilham almış, dine dayanarak şekillenmiş adet ve alışkanlıkların da insana mutluluk verdiği ifade edilmelidir. Ramazan'da iftarı beklemenin, komşusuna bir kâse yemek götürmenin lezzeti yansıtılmalıdır. Allah'ın ismi ile başlayan dini selamlaşma biçiminin, selamlaşma esnasında tebessüm etmenin zevki fark ettirilmelidir. Cemaatle namaz kılmanın, elbisesini omuzlarından eskitmenin zevki aktarılmalıdır. Namaz sonrasında “Allah kabul etsin” diyerek el sıkışmanın, tebessüm etmenin verdiği huzur, hissettirilmelidir. Cuma namazı için abdest sırasına girmenin, bu esnada yanındaki kişiyi rahatsız etmemenin heyecanı ve mutluluğu aksettirilmelidir. Cuma namazına yürürken iç dünyamızda oluşan huzur hâli açıklanmalıdır.

Sonuç/ Conclusion

Dindarlığı öncelikle kendimiz için düşünmeliyiz. Zira dindarlığı kendimiz için düşünmek bizi reel dindarlığa götürecektir. Hz. Peygamber dindarlığı

öncelikle samimiyet olarak adlandırmıştır. Gerçek dindarlığa, özgün dindarlığa ulaşmak istiyorsak öncelikle Allah'a karşı samimi olmamız gerekmektedir. İlahi normların dikkate alınmadığı dindarlaşma, Allah'a karşı samimi olmayı desteklemez. Bu yüzden seküler dindarlaşma, samimi ve özgün dindarlaşma değildir. Seküler dindarlık üretimi de samimi ve özgün dindarlaşmaya hizmet etmemektedir. Özgün dindarlaşma geçici bir duygu değil, sürüp giden bir duygudur. Başkalarının dindarlığının teorik olarak ele almaya dayanan ve geçici dindarlık hissi veren dindarlaşma eğilimleri de özgün dindarlık olarak adlandırılmaz. Post modern zamanlarda özgün dindarlaşma, dini tercihlerini toplum içinde ifade ederek dini kimlik ve kişiliğini korumayı sürdürebilmekle gerçekleşir. Postmodern dünyada ayakta kalabilme ve uyum sağlama sorunu yaşadığı diye özgün ve samimi dindarlaşmadan vazgeçilmemelidir. Dindarlığın doğasında, dini ibadetten ve dini hayat tarzından zevk almak da vardır. Sanattan alınan zevk gibi dinden de zevk almak gerekir. Din eğitiminde sanata daha çok yer vermelidir. Din kültürü kitaplarında daha çok şiir ve hat, tezhip gibi görsel sanat eserleri bulunmalıdır. Ebeveynler çocuklarına dini eğitim verirken bir karar vermeleri gerekir. Modern dünyanın koşullarına uyum sağlamada zorlanmasın diye seküler dindarlığa râzî olunmamalıdır. Dindarlığın, zihinsel ve ruhsal bir arınma ve bu arınmanın getirdiği lezzetlerden zevk alma olduğunu nasıl görmezden gelebiliriz? Müslüman dindarlaşmasının normatif yanı ağır basmaktadır. Zira haramlardan uzak bir hayat yaşamak, ibadetleri yapmak kadar önemlidir. Dindarlık ile sekülerliğin "uzlaştırılma çabası" dindarlığa da sekülerliğe de hizmet etmemektedir. Hz. Peygamber'in sünnetinde, emredilen ve yasaklananların bulunmadığı bir dindarlaşma biçimi bulunmamaktadır.

Kaynakça/ Bibliography

- Altıntaş, R. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Altunsu Sönmez, Özlem (2016). "Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri". Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2016, sayı: 36, s. 557-578
- Beyhakî, Ahmed b. Huseyin (1990/ 1410). *Şuabu'l- îmân*. I- VII. Beyrut: Dâru'l- kutubi'l- ilmiyye.
- Baştürk, Ayhan & Özdemir, Murat (2017). 5. *Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: İlke Yayınları
- el- Buhârî, Muhammed b. İsmail (1407/1987). *el- Câmiu's- sahih (thk. Mustafa Dîb el- Buğâ)*,(I- VI). Beyrut.
- Çoştı, Yakup(2009). "Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi". Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009/1, c. 8, sayı: 15, ss. 119-139.
- Davie, Grace (2014). "Avrupa Bir İstisna mı?", Kutsalın Dönüşü içinde (ed.) Ali Köse. İstanbul: Timaş Yayınları

- Ebû Dâvud (t.y.) *es- Sunen (I- IV)*. (thk. Şuayb Arnavud). Beyrut: Dâru'l- kitâbi'l- arabiyy.
- Günay, Ünver (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları
- Gündoğar, Hamdi (2017). "Deizm; Aklın Tanrılaştırılması ya da Sorumsuz Özgürlük". *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm*. s. 29-40
- Hâkim, Nîsâburî (2002/1422). *el- Mustedrek*. I- V. Beyrut: Dâru'l- kutubi'l- ilmiyye.
- İbn Hacer, Askalânî (1379). *Fethu'l- bârî*. I- XIII. Beyrut: Dâru'l- ma'rife.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh (t.y.) *es- Sünen*, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî)(I- II), Beyrut.
- Koroğlu, Cemile Zehra (2012). "Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: I, sayı: 2, s. 82-102
- es- Sindî, Nureddin b. Abdi'l- hâdî(1986/ 1406). *Hâşiyetü's- Sindî ale'n- nesâî*. I- VIII. Haleb: Mektebetü'l- matbûâtî' - islâmiyye.
- Subaşı, Necdet (2001). "Gündelik Hayat ve Dinsellik". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 2, s. 239-267
- Subaşı, Necdet (2002). "Türk(iye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler". *İslâmiyât*, , cilt: V, sayı: 4 [Türk(iye) Dindarlığı özel sayısı], s. 17-40
- Stark, Rodney (2014). "Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme", *Kutsalın Dönüşü içinde* (ed.) Ali Köse. İstanbul: Timaş Yayınları
- Kırış, Şemsettin (2017). "Yeni Sünnet Tanımları Bağlamında Sünnet-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bazı Mülâhazalar" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, XV/2, s. 7- 41.
- Köse, Ali (2015). "XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Alguları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. cilt: 49. s. 5-27
- el- Kurtubî, Ebu Abdullah. (2003/1423). *el- Câmiu li ahkâmi'l- kur'ân*, I- XX. Riyâd: Dâru âlemi'l- kutub.
- Müslim b. Haccâc (t.y.) *el- Câmiu's- sahîh*. (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). (I- V). Beyrut.
- en- Nesâî, Ebû Abdirrahmân (1999/1420). *Sünenü'n- Nesâî bi şerhi's- Suyûtî ve hâşiyeti's- Sindî*, (I- VIII). Beyrut.
- Onay, Ahmet(2001). "Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları". *İslâmî Araştırmalar*, cilt: XIV, sayı: 3-4, s. 439-449
- Özbolat, Abdullah (2017). "Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık". *İslami Araştırmalar Dergisi, Journal of Islamic Research* 2017;28(3):265-78.

Özdemir, Safiye(2017). "6. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı". Ankara: Dörtel Yayınları

es- Sübkî, Mahmud Muhammed Hattâb (1934/ 1354). *Menhelu'l- azbi'l- mevrûd, şerhu Süneni'l- imâm Ebî Dâvûd*, I- X, Kâhire: Matbaatu'l- istikâme.

Taş, Kemaleddin (2009). "Türkiye'de Dindarlık Algıları". IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009 Ankara, cilt: I, s. 293-311

et- Tirmizî(t.y.). *el- Camiu's- sahih (thk. Ahmed Muhammed Şakir)*, (I- V). Beyrut.

Tuzcu, Murat, "Bir Kadeh Alkol Kalbe Dost". <http://www.milliyet.com.tr/bir-kadeh-alkol-kalbe-dost/prof-dr-e-murat-tuzcu/yasam/magazin-yazardetay/02.08.2010/1271137/default.htm>(erişim: 31.07.2017)

Tzu, Lao(2015), *Tao Te Ching*(çev: Tahsin Ünal). İstanbul: Notos Yay.

